

Agata Zawłocka-Turno*

Szerokie podejście Komisji Europejskiej i Prezesa UOKiK do nagradzania współpracy przedsiębiorców w toku postępowania w sprawie praktyk ograniczających konkurencję

Spis treści

- I. Wprowadzenie
- II. Ramy prawne dla współpracy przedsiębiorców z KE oraz Prezesem UOKiK
 1. Negocjacyjne stosowanie prawa ochrony konkurencji
 2. Procedura *leniency*
 3. Procedura *settlements*
 4. Decyzje zobowiązujące
 5. Wytyczne dotyczące sposobu nakładania kar
- III. Praktyka decyzyjna KE oraz Prezesa UOKiK dotycząca nagradzania współpracy przedsiębiorców poza ramami prawnymi *leniency*, *settlements* oraz decyzji zobowiązującej
 1. Praktyka decyzyjna KE
 2. Wyjaśnienia KE dotyczące redukcji kary w zamian za współpracę
 3. Praktyka decyzyjna Prezesa UOKiK
- IV. Uzasadnienie szerokiego nagradzania współpracy przez organy
- V. Ocena szerokiego nagradzania współpracy przez organy
- VI. Podsumowanie

Streszczenie

Artykuł przedstawia ostatnią praktykę orzeczniczą Komisji Europejskiej wskazującą na tendencję do szerokiego, wychodzącego poza obecne ramy proceduralne (czyli *leniency*, *settlements* i decyzji zobowiązującej), premiowania przedsiębiorców za współpracę przyczyniającą się do szybszego zakończenia postępowania. Prezentuje również podejście Prezesa UOKiK do nagradzania współpracy. Ponadto artykuł analizuje czy szeroki negocjacyjny model stosowania prawa ochrony konkurencji nie niesie ryzyka dla efektywności egzekwowania reguł konkurencji.

Słowa kluczowe: odniżenie kary; nagradzanie współpracy w toku postępowania.

JEL: K21

* Radca prawny, LL.M (King's College London), of Counsel w zespole prawa konkurencji kancelarii Linklaters w Warszawie, e-mail: agata.zawlocka@linklaters.com.

I. Wprowadzenie

Zarówno unijne, jak i polskie przepisy przewidują instrumenty umożliwiające przedsiębiorcy, który dopuścił się naruszenia prawa ochrony konkurencji, uzyskanie mniej restrykcyjnego rozstrzygnięcia organu ochrony konkurencji w zamian za współpracę. Instrumenty te to program łagodzenia kar (*leniency*) oraz dobrowolne poddanie się karze (*settlements*), które pozwalają na uzyskanie darowania lub obniżki kary pieniężnej. Współpraca z organem podczas postępowania jest również jedną z okoliczności łagodzących, które powinny zostać uwzględnione przy kalkulacji kary. Wreszcie przedsiębiorca może nie dość, że uniknąć kary, to nawet uzyskać wydanie decyzji, w której organ nie stwierdza naruszenia prawa ochrony konkurencji. Pozwala na to instytucja decyzji zobowiązującej, w której organ jedynie uprawdopodobnia naruszenia prawa ochrony konkurencji, przyjmując zobowiązania zaproponowane przez przedsiębiorcę mające zakończyć naruszenie lub usunąć jego antykonkurencyjne skutki. Wydane w ostatnim czasie decyzje Komisji Europejskiej (dalej: KE) pokazują tendencję do szerokiego, wychodzącego poza ww. ramy proceduralne, premiowania przedsiębiorców za współpracę przyczyniającą się do szybszego zakończenia postępowania. W związku z tym nasuwa się pytanie, czy taki szeroki negocjacyjny model stosowania prawa ochrony konkurencji nie niesie ryzyka dla efektywności egzekwowania przestrzegania reguł konkurencji. Również praktyka decyzyjna Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (dalej: Prezes UOKiK) przedstawia w tym zakresie pewne zagadnienia, warte przedstawienia.

Artykuł w pierwszej kolejności opisuje istniejące ramy prawne dla współpracy przedsiębiorców z organami ochrony konkurencji – KE oraz Prezesem UOKiK. Następnie przedstawia decyzje, w których zarówno KE, jak i Prezes UOKiK zdecydowali się wyjść poza te ramy, aby nagrodzić przedsiębiorcę za współpracę z organem. W dalszej części zostanie zaprezentowane uzasadnienie działania organów, które następnie poddane będzie ocenie w świetle związanych z nim rodzajów ryzyka.

II. Ramy prawne dla współpracy przedsiębiorców z KE oraz Prezesem UOKiK

1. Negocjacyjne stosowanie prawa ochrony konkurencji

W literaturze przedmiotu odróżnia się sporne stosowania prawa ochrony konkurencji od jego negocjacyjnego stosowania (szeroko na ten temat Skoczny, 2016, s. 443 i n.). W pierwszym przypadku mamy do czynienia ze standardową procedurą prowadzącą do wydania decyzji stwierdzającej naruszenie prawa ochrony konkurencji i nałożenia na przedsiębiorcę kary pieniężnej w pełnej wysokości. W modelu tym przedsiębiorca nie ma wpływu na treść ostatecznej decyzji organu. Podstawą wydania takiej decyzji są w prawie unijnym przepisy art. 7 i 23 rozporządzenia 1/2003¹, a w prawie polskim art. 10 oraz 106 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów (dalej: uokik z 2007 r.)². Z kolei negocjacyjne stosowanie prawa ochrony konkurencji bazuje na dialogu publiczno-prawnym pomiędzy organem ochrony konkurencji a przedsiębiorcą. Przedsiębiorca, decydując się na współpracę z organem, zyskuje możliwość wpłynięcia na jego rozstrzygnięcie. Instrumentami

¹ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1/2003 z 16.12.2002 r. w sprawie wprowadzenia w życie reguł konkurencji ustanowionych w art. 81 i 82 Traktatu (Dz.Urz. UE 2003 L 001/1).

² Ustawa z 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (t.j. Dz.U. 2018, poz. 650).

negocjacyjnego stosowania prawa ochrony konkurencji w odniesieniu do praktyk ograniczających konkurencję są procedura *leniency*, procedura *settlements* oraz decyzje zobowiązujące.

2. Procedura *leniency*

Zarówno unijne, jak i polskie prawo ochrony konkurencji przewidują możliwość uzyskania przez przedsiębiorcę darowania lub redukcji kary w zamian za współpracę z organem. Taką możliwość daje program łagodzenia kar (*leniency*) uregulowany w prawie unijnym w art. 4a rozporządzenia 773/2004³ oraz Obwieszczeniu Komisji w sprawie zwalniania z grzywien i zmniejszania grzywien w sprawach kartelowych⁴, a w prawie krajowym w art. 113a–113k uokik z 2007 r. Jest to procedura, która umożliwia przedsiębiorcy zaangażowanemu w sprzeczne z prawem konkurencji porozumienie, uzyskanie darowania lub obniżenia kary pieniężnej. W prawie unijnym procedura ta zarezerwowana jest jedynie dla karteli, tj. porozumień pomiędzy konkurentami, podczas gdy prawo polskie nie przewiduje takiego zawężenia jej stosowania. Jest zatem dostępna również dla uczestników porozumień wertykalnych. Aby skorzystać z takiego dobrodziejstwa, przedsiębiorca zobowiązany jest przedstawić dowody, które umożliwią organowi wykrycie antykonkurencyjnego porozumienia lub wydanie decyzji stwierdzającej naruszenie. Chodzi zatem o dowody potwierdzające jego i innych przedsiębiorców udział w sprzecznym z prawem uzgodnieniu.

Korzyścią ze współpracy może być dla przedsiębiorcy albo całkowite zwolnienie z kary pieniężnej, albo jej istotne obniżenie – maksymalnie do 50% kary, która zostałaby nałożona w procedurze spornej.

3. Procedura *settlements*

Z kolei procedura dobrowolnego poddania się karze (*settlements*) daje możliwość uzyskania 10% redukcji kary pieniężnej, jeśli przedsiębiorca przyzna się do naruszenia prawa ochrony konkurencji i zrezygnuje z pewnych uprawnień procesowych. Podobnie jak w przypadku *leniency*, w prawie unijnym procedura ta jest dostępna wyłącznie w postępowaniach dotyczących karteli, podczas gdy w Polsce można ją zastosować wobec wszelkiego rodzaju naruszeń prawa ochrony konkurencji – czyli zarówno porozumień (horyzontalnych i wertykalnych), jak i nawet nadużycia pozycji dominującej. Podstawą stosowania tej procedury w prawie unijnym jest art. 10a rozporządzenia 773/2004 oraz Obwieszczenie Komisji w sprawie prowadzenia postępowań ugodowych w związku z przyjęciem decyzji na mocy art. 7 i 23 rozporządzenia Rady (WE) nr 1/2003 w sprawach kartelowych⁵, w prawie krajowym art. 89a uokik z 2007 r.

4. Decyzje zobowiązujące

Decyzja zobowiązująca może zostać wydana w sytuacji, gdy w toku postępowania naruszenie prawa zostanie uprawdopodobnione, a przedsiębiorca, któremu został postawiony zarzut, zobowiąże się do podjęcia lub zaniechania określonych działań w celu zakończenia naruszenia lub usunięcia jego skutków. W takiej sytuacji, organ ochrony konkurencji może przyjąć zobowiązania, rezygnując

³ Rozporządzenie Komisji nr 773/2004 z 7.04.2004 r. odnoszące się do prowadzenia przez Komisję postępowań zgodnie z art. 81 i art. 82 Traktatu WE (Dz.Urz. UE 2004 L 123/18).

⁴ Obwieszczenie Komisji w sprawie zwalniania z grzywien i zmniejszania grzywien w sprawach kartelowych (Dz.Urz. UE 2006 C 298/11).

⁵ Obwieszczenie Komisji w sprawie prowadzenia postępowań ugodowych w związku z przyjęciem decyzji na mocy art. 7 i 23 rozporządzenia Rady (WE) nr 1/2003 w sprawach kartelowych (Dz.Urz. UE 2008 C 167/01).

z nałożenia na przedsiębiorcę kary pieniężnej. Podstawę do wydania decyzji zobowiązującej przez KE stanowi art. 9 rozporządzenia 1/2003, natomiast przez Prezesa UOKiK art. 12 uokik z 2007 r. Przepisy nie ograniczają możliwości zastosowania tej instytucji, zatem teoretycznie decyzja zobowiązująca może zostać wydana w postępowaniu dotyczącym każdego rodzaju praktyki ograniczającej konkurencję. Jakkolwiek w motywie 13 preambuły do rozporządzenia 1/2003 wskazano, że przyjęcie takiej decyzji nie jest zasadne w sprawach, w których zdaniem KE natura naruszenia wymaga nałożenia kary. KE doprecyzowała w Zawiadomieniu w sprawie najlepszych praktyk w zakresie prowadzenia postępowań w związku z art. 101 i 102 TFUE⁶, że z powyższego względu nie stosuje art. 9 rozporządzenia 1/2003 do karteli. Również Prezes UOKiK w Wyjaśnieniach w sprawie wydawania decyzji zobowiązującej w sprawach praktyk ograniczających konkurencję oraz praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów⁷ wskazał, że instytucja ta nie będzie miała co do zasady zastosowania do najcięższych porozumień ograniczających konkurencję, za które uznaje się przede wszystkim kartele.

5. Wytyczne dotyczące sposobu nakładania kar

Warto również wyjaśnić, że współpraca przedsiębiorcy z organem ochrony konkurencji, jednak niemieszcząca się w ramach jednej z ww. instytucji, stanowi okoliczność łagodzącą przy wymiarze kary pieniężnej.

KE w Wytycznych w sprawie metody ustalania grzywien nakładanych na mocy art. 23 ust. 2 lit. a) rozporządzenia 1/2003⁸ (dalej: wytyczne w sprawie nakładania kar) w pkt 29 uznaje za okoliczność łagodzącą współpracę przedsiębiorcy poza zakresem procedury *leniency* oraz ponad prawny obowiązek. Przykładowo KE korzysta z takiej możliwości, gdy przedsiębiorca przedstawi dowody na dłuższy czas trwania naruszenia. W takiej sytuacji KE, korzystając z tego postanowienia, obniża karę tak, aby przedsiębiorca nie był penalizowany za ten aspekt naruszenia, którego KE nie byłaby w stanie udowodnić bez tej współpracy. Dodatkowo pkt 37 ww. wytycznych pozwala KE na odejście od przewidzianej w nich metodologii m.in. gdy uzasadniają to szczególne okoliczności sprawy.

Z kolei w polskich przepisach, w art. 111 ust. 3 pkt 1 uokik z 2007 r. jako okoliczność łagodzącą wskazano współpracę z Prezesem UOKiK w toku postępowania, w szczególności przyczynienie się do szybkiego i sprawnego przeprowadzenia postępowania. W wydanych przez Prezesa UOKiK Wyjaśnieniach dotyczących ustalania wysokości kar pieniężnych w sprawach związanych z naruszeniem zakazu praktyk ograniczających konkurencję⁹ doprecyzowano, że współpraca ta jest rozumiana jako aktywne współdziałanie, wykraczające poza wynikający z art. 50 ust. 1 uokik z 2007 r. obowiązek przekazywania w wyznaczonym terminie koniecznych informacji i dokumentów, podjęte w szczególności z własnej inicjatywy, w celu szybkiego i kompleksowego wyjaśnienia sprawy oraz zakończenia postępowania.

⁶ Zawiadomienie w sprawie najlepszych praktyk w zakresie prowadzenia postępowań w związku z art. 101 i 102 TFUE (Dz.Urz. UE 2011 C 308/06).

⁷ Wyjaśnienia w sprawie wydawania decyzji zobowiązującej w sprawach praktyk ograniczających konkurencję oraz praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów. Pozyskano z: https://www.uokik.gov.pl/wyjasnienia_i_wytyczne.php.

⁸ Wytyczne w sprawie metody ustalania grzywien nakładanych na mocy art. 23 ust. 2 lit. a) rozporządzenia 1/2003 (Dz.Urz. UE 2006 C 210/2).

⁹ Wyjaśnienia dotyczące ustalania wysokości kar pieniężnych w sprawach związanych z naruszeniem zakazu praktyk ograniczających konkurencję. Pozyskano z: https://www.uokik.gov.pl/wyjasnienia_i_wytyczne.php.

Zarówno KE, jak i Prezes UOKiK łącznie oceniają okoliczności łagodzące i obciążające i ustalają ich wpływ na kwotę bazową kary pieniężnej obliczoną na wcześniejszych etapach. W swoich wyjaśnieniach Prezes UOKiK wskazał, że okoliczności te mogą skutkować podwyższeniem lub obniżeniem kwoty bazowej o 80%.

III. Praktyka decyzyjna KE oraz Prezesa UOKiK dotycząca nagradzania współpracy przedsiębiorców poza ramami prawnymi *leniency*, *settlements* oraz decyzji zobowiązujące

1. Praktyka decyzyjna KE

W postępowaniu przed KE, w sprawach dotyczących innego rodzaju ograniczeń konkurencji niż kartele, negocjacyjne zakończenie postępowania było do niedawna bardzo ograniczone. Jakkolwiek przedsiębiorca miał możliwość współpracy z organem w dążeniu do wydania decyzji zobowiązującej, to zdaniem KE, część spraw nie nadawała się do tego typu rozwiązania, ponieważ naruszenie prawa ochrony konkurencji już ustało lub KE uznała za stosowne wydać decyzję stwierdzającą naruszenie oraz nałożyć karę pieniężną¹⁰.

W sprawach kartelowych przedsiębiorcy mogą współpracować w ramach procedury *leniency* oraz *settlements*. Podobnych, sformalizowanych ram współpracy nie przewidziano natomiast dla pozostałego typu naruszeń prawa ochrony konkurencji. Niemniej, jak pokazuje przedstawiona poniżej praktyka decyzyjna, KE uznaje, że Wytyczne w sprawie nakładania kar pozwalają jej na nagrodzenie współpracy przedsiębiorców również w takich sprawach.

1.1. Decyzja w sprawie *Altstoff Recycling Austria*

Od czasu wejścia w życie rozporządzenia 1/2003 pierwszą tego typu sprawą była decyzja KE z 20 września 2016 r. stwierdzająca naruszenie przez *Altstoff Recycling Austria* (dalej: ARA) art. 102 TFUE¹¹. KE uznała, że ARA naruszyła unijne prawo ochrony konkurencji, odmawiając konkurentom dostępu do swojej infrastruktury i w ten sposób ograniczając im możliwość wejścia na austriacki rynek zarządzania domowymi odpadami opakowaniowymi. W sprawie tej KE zdecydowała się przyznać ARA 30% redukcję kary w zamian za zaoferowaną przez przedsiębiorcę współpracę sprowadzającą się do: (i) przyznania naruszenia; (ii) rezygnacji z pewnych uprawnień procesowych oraz (iii) zaproponowania strukturalnego środka zaradczego – przedsiębiorca zaoferował sprzedaż części posiadanej infrastruktury służącej do zbierania i sortowania odpadów domowych¹². KE przyznała ARA wskazaną obniżkę, powołując się na pkt 37 swoich wytycznych w sprawie nakładania kar. Jednocześnie KE wydała krótką notatkę¹³, zwięźle tłumacząc przyjęte w tej sprawie podejście do nagradzania współpracy.

Wskazana sprawa jest szczególnie ciekawa z uwagi na swoje aspekty proceduralne, czyli: (i) redukcję kary w zamian za współpracę; (ii) wprowadzenie elementów procedury *settlements* w sprawach dotyczących naruszenia art. 102 TFUE, jak również (iii) przyjęcie przez Komisję

¹⁰ Wyjaśnienia Komisji Antitrust: reduction of fines for cooperation. Pozyskano z: http://ec.europa.eu/competition/antitrust/ara_factsheet_en.pdf.

¹¹ Dec. KE z 20.09.2016 r., AT.39759 – *ARA Foreclosure*. Pozyskano z: http://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/dec_docs/39759/39759_3071_5.pdf.

¹² Informacja prasowa. Pozyskano z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-3116_en.htm.

¹³ Wyjaśnienia Komisji Antitrust: reduction of fines for cooperation. Pozyskano z: http://ec.europa.eu/competition/antitrust/ara_factsheet_en.pdf.

strukturalnego środka zaradczego zaproponowanego przez przedsiębiorcę. Decyzję Komisji można zatem uznać za pewien zlepek dotychczas istniejących instrumentów. Stanowi ona bowiem decyzję wydaną na podstawie art. 7 i 23 rozporządzenia 1/2003 (decyzja stwierdzająca naruszenie i nakładająca karę pieniężną), w której właściwie zawarto ugodę (jakkolwiek poza ramami procedury *settlement* przewidzianej tylko dla karteli), przewidując obniżkę kary również w zamian za zaproponowanie przez przedsiębiorcę strukturalnego środka zaradczego (czyli w znacznej mierze, podobnie jak zobowiązania w decyzjach na podstawie art. 9 rozporządzenia 1/2003) (Thyri, 2016).

1.2. Decyzje w sprawie *Asus, Denon & Marantz, Philips oraz Pioneer*

Kolejne decyzje, w których KE zdecydowała się na nagrodzenie przedsiębiorców za współpracę poza istniejącymi instytucjami, zostały wydane 24 czerwca 2018 roku¹⁴. Jakkolwiek były to oddzielne decyzje, to z uwagi na charakter spraw można – tak jak to też zrobiła KE – omawiać je łącznie. We wskazanych sprawach KE stwierdziła, że wymienieni wyżej producenci sprzętu elektronicznego przeznaczonego dla konsumentów naruszyli art. 101 TFUE, narzucając sprzedawcom internetowym swojego sprzętu sztywne lub minimalne ceny odsprzedaży. Przy wymierzaniu kary KE przyznała jednocześnie każdemu z tych przedsiębiorców istotną obniżkę – 40% w przypadku *Asus, Denon & Marantz, Philips* oraz 50% dla *Pioneer*. Organ postanowił w ten sposób nagrodzić współpracę z ich strony w ramach toczącego się postępowania polegająca na: (i) przedstawieniu dowodów posiadających istotną wartość dodaną; (ii) wyraźnym przyznaniu naruszenia prawa ochrony konkurencji oraz (iii) rezygnacji z niektórych uprawnień procesowych. Zatem przedsiębiorcy z jednej strony, przedstawiając dowody posiadające znaczącą wartość dodaną, współpracowali w sposób odpowiadający procedurze *leniency*, a jednocześnie, przyznając naruszenie i rezygnując z części uprawnień procesowych, wzorowali się na procedurze *settlements*. KE przyznała przedsiębiorcom obniżkę kar – podobnie jak w sprawie *ARA* – w oparciu o pkt 37 wytycznych w sprawie nakładania kar, nie wyjaśniając jednak szerzej swojej polityki. Uczyniła to dopiero przy okazji kolejnej sprawy, o której poniżej.

1.3. Decyzja w sprawie *Guess*

17 grudnia 2018 r. KE wydała decyzję stwierdzającą naruszenie przez *Guess* – producenta ubrań – art. 101 TFUE poprzez ograniczanie odsprzedawcom możliwości reklamowania online i sprzedaży transgranicznej swoich produktów konsumentom z innych państw członkowskich (tzw. geoblokowanie)¹⁵. Podobnie jak w sprawach dotyczących *Asus, Denon & Marantz, Philips* oraz *Pioneer*, KE przyznała przedsiębiorcy 50% obniżkę kary w zamian za współpracę. *Guess* bowiem: (i) ujawnił KE naruszenie, które nie było jej wcześniej znane (zakaz używania znaków towarowych *Guess* na potrzeby reklam związanych z wyszukiwaniem); (ii) przedstawił dowody posiadające istotną wartość dodaną; (iii) wyraźnie przyznał naruszenie prawa konkurencji oraz (iv) zrezygnował z niektórych uprawnień procesowych. Przy okazji tej decyzji KE przygotowała

¹⁴ Dec. KE z 24.06.2018 r. AT.40465 – *ASUS*. Pozyskano z: http://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/dec_docs/40465/40465_337_3.pdf; AT.40181 – *PHILIPS*. Pozyskano z: http://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/dec_docs/40181/40181_417_3.pdf; AT.40469 – *DENON & MARANTZ*. Pozyskano z: http://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/dec_docs/40469/40469_329_3.pdf; AT.40182 – *PIONEER* pozyskano z: http://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/dec_docs/40182/40182_370_3.pdf.

¹⁵ Dec. KE z 17.09.2018 r. AT.40428 – *GUESS*. Pozyskano z: http://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/dec_docs/40428/40428_1205_3.pdf.

bardziej obszerne, niż przy okazji decyzji w sprawie ARA, wyjaśnienia dotyczące redukcji kary w zamian za współpracę (por. niżej pkt 2).

1.4. Decyzja w sprawie *Mastercard*

Kolejna decyzja KE, wpisująca się w omawiany trend, została wydana 22 stycznia 2019 r. i dotyczy stwierdzenia naruszenia art. 101 TFUE przez *Mastercard*¹⁶ poprzez ograniczanie sprzedawcom możliwości korzystania z lepszych warunków oferowanych przez banki mające siedzibę w innym państwie członkowskim. *Mastercard* zdecydował się na współpracę z Komisją, przyznając fakty oraz naruszenie unijnego prawa ochrony konkurencji w zamian za co otrzymał 10% redukcję kary.

1.5. Decyzja w sprawie *Nike*

25 marca 2019 r. KE wydała decyzję dotyczącą złamania przez *Nike* zakazu zawierania antykonkurencyjnych porozumień. Organ stwierdził, że *Nike* naruszył art. 101 TFUE zakazując – w dużym skrócie – sprzedaży jego produktów objętych licencją do innych krajów EOG. W toku postępowania przedsiębiorca współpracował z KE: (i) przedstawiając informacje pozwalające na rozszerzenie zakresu sprawy; (ii) dostarczając dowodów mających istotną wartość dodaną oraz (iii) przyznając fakty oraz naruszenie unijnego prawa ochrony konkurencji. KE nagrodziła tę współpracę, obniżając karę pieniężną nałożoną na *Nike* o 40%.

1.6. Decyzja w sprawie *AB InBev*

Najnowsza decyzja, w której KE zastosowała nowe podejście do nagradzania współpracy przedsiębiorców w toku postępowania, pochodzi z 13 maja 2019 roku¹⁷. KE stwierdziła, że *AB InBev* naruszyła art. 102 TFUE, nadużywając posiadanej pozycji dominującej na belgijskim rynku piwa poprzez działania mające na celu utrudnianie przywozu tańszego piwa z Holandii do Belgii. Przedsiębiorca współpracował z KE, przyznając fakty oraz okoliczność naruszenia prawa. Dodatkowo, *AB InBev* przedstawił zobowiązanie mające na celu ułatwienie przywozu piwa do Belgii z Holandii oraz Francji. W zamian za ww. współpracę, przedsiębiorca uzyskał 15% obniżkę kary pieniężnej.

2. Wyjaśnienia KE dotyczące redukcji kary w zamian za współpracę

W wyjaśnieniach wydanych przy okazji decyzji dotyczącej *Guess* KE wskazała, że w sprawach innych niż dotyczące karteli, można stosować podobne uzasadnienie przyznania obniżenia kary, jak w procedurze *leniency* czy *settlements*. KE wyjaśniła, że jest gotowa przyznać obniżkę kary w zamian za przyznanie przez przedsiębiorcę naruszenia (obejmującego zarówno fakty, jak i ich prawną kwalifikację). Zatem zasadniczo potwierdziła zastosowanie w praktyce procedury *settlements* do innych niż kartele rodzajów naruszeń. KE jednocześnie wskazała, że przedsiębiorcy mogą również zdecydować się na współpracę poprzez dobrowolne przedstawienie dowodów lub ich wyjaśnienia, lub pomoc przy zaprojektowaniu oraz wdrożeniu środków zaradczych. Dokument

¹⁶ Dec. KE z 22.01.2019 r. AT. 40049 – *MasterCard II* – niedostępna. Informacja za komunikatem prasowym. Pozyskano z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-19-582_en.htm.

¹⁷ Dec. KE z 13.05.2019 r. AT. 40134 – *AB InBev* – niedostępna. Informacja za komunikatem prasowym. Pozyskano z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-19-2488_en.htm.

jest nie do końca jasny, jeśli chodzi o to, jaki rodzaj współpracy mieści się w jego zakresie, a jaki jest niejako dodatkowy. Z pewnością obejmuje on przyznanie przez przedsiębiorcę naruszenia. Z kolei przedstawienie dowodów pozostaje poza zakresem opisanej współpracy, jakkolwiek KE wskazuje, że jest otwarta również na nagrodzenie tego typu współpracy, przy czym redukcja kary w takim przypadku będzie prawdopodobnie niższa. Niejasne jest natomiast stanowisko dotyczące współpracy obejmującej środki zaradcze. Z jednej bowiem strony KE wskazuje, że taka współpraca pozostaje poza zakresem opisywanych ram współpracy, będąc czymś dodatkowym, co może zasługiwać na redukcję kary, z drugiej wyjaśnia – przywołując sprawę ARA – że w ramach opisywanych ram może nagrodzić współpracę dotyczącą środków zaradczych. Zastrzega jednak, że taka współpraca musi obejmować przedstawienie przez przedsiębiorcę propozycji środka zaradczego oraz potwierdzenia, że ten środek jest właściwy i proporcjonalny, aby skutecznie zakończył naruszenie.

Wyjaśnienia nie wskazują na możliwą wysokość obniżenia kary. Przewidują tylko, że jej podstawę stanowi pkt 37 wytycznych w sprawie nakładania kar. Dokument zawiera również pośrednio wyjaśnienie dlaczego podstawą do obniżki kary nie jest pkt 29 wytycznych w sprawie nakładania kar traktujący współpracę jako okoliczność łagodzącą przy wymiarze kary. Skorzystanie z pkt 37, a nie pkt 29 ww. wytycznych pozwala na zastosowanie obniżki kary po uprzednim jej obniżeniu do maksymalnego progu kary (10% obrotu w roku poprzedzającym wydanie decyzji), jaka może być nałożona na przedsiębiorcę. Takie podejście zapewnia – tak jak w przypadku obniżki przewidzianej za udział w procedurze *leniency* oraz *settlements* – że przedsiębiorca, którego kara potencjalnie osiągnie legalne maksimum, w rzeczywistości będzie mógł skorzystać z redukcji kary pieniężnej w zamian za współpracę.

3. Praktyka decyzyjna Prezesa UOKiK

Z uwagi na szerszy niż w prawie unijnym zakres stosowania procedury *leniency* (również do porozumień wertykalnych) oraz procedury dobrowolnego poddania się karze będącej odpowiedzialnością procedury *settlements* (która obejmuje nie tylko kartele, lecz także inne rodzaje naruszeń prawa ochrony konkurencji) praktyka orzecznicza Prezesa UOKiK promująca współpracę przedsiębiorców poza ww. ramami nie przedstawiała zasadniczo do niedawna tak interesujących zagadnień, jak praktyka KE.

Niemniej ciekawym zagadnieniem jest istotne obniżanie kar przedsiębiorcom, którzy, próbując skorzystać z procedury *leniency*, współpracowali z Prezesem UOKiK, jednakże ich wnioski *leniency* nie zostały uwzględnione – zazwyczaj z przyczyn formalnych (szeroko na ten temat: Turno, 2013, s. 679). Zatem w sprawach tych Prezes UOKiK nagradzał współpracę poza ramami programu *leniency*. I tak przykładowo w decyzji z 31 grudnia 2010 r. nr DOK-11/2010 dotyczącej porozumienia wertykalnego polegającego na ustalaniu minimalnych cen odsprzedaży wyrobów ogrodniczych organ nie uwzględnił wniosków *leniency* złożonych przez dwóch przedsiębiorców – Ogrody Polskie i Res-Gal – niemniej potraktował współpracę z ich strony jako okoliczność łagodzącą¹⁸. Doprowadziło to do obniżenia kwoty bazowej nałożonej na nich kary o 30%.

Również w decyzji z 23 maja 2011 r. nr DOK-4/2011 dotyczącej porozumienia na krajowym rynku organizowania praktyk zawodowych dla kandydatów ubiegających się o wykonywanie

¹⁸ Dec. Prezesa UOKiK z 31.12.2010 r., DOK-11/2010. Pozyskano z: https://decyzje.uokik.gov.pl/bp/dec_prez.nsf, pkt 267.

zawodu pośrednika w obrocie nieruchomościami oraz na krajowym rynku organizowania praktyk zawodowych dla kandydatów ubiegających się o wykonywanie zawodu zarządcy nieruchomości Prezes UOKiK wziął pod uwagę jako okoliczność łagodzącą fakt, iż jeden z przedsiębiorców współpracował z organem, potwierdzając – w ramach programu *leniency* – istnienie porozumienia oraz własnego w nim uczestnictwa. Mimo że wniosek przedsiębiorcy nie został uwzględniony, w ocenie organu współpraca w celu wyjaśnienia okoliczności sprawy powinna być zostać wzięta pod uwagę na etapie wymierzania kary jako okoliczność łagodząca, w sposób premiujący takie zachowanie¹⁹. W przedmiotowej sprawie Prezes UOKiK uznał za okoliczność obciążającą dotyczącą wszystkich uczestników porozumienia umyślne działanie. Jedynie w przypadku Polskiej Federacji Zarządców Nieruchomości organ uwzględnił okoliczność łagodzącą w postaci omówionej wyżej współpracy. W zamian za to kwota bazowa kary nałożonej na tego przedsiębiorcę została obniżona o 5%, podczas gdy pozostałym uczestnikom porozumienia kwotę tę podwyższono o 10%.

Podobnie Prezes UOKiK postąpił w sprawie zakończonej decyzją nr DOK-6/2013 z 3 grudnia 2013 r. dotyczącej porozumienia zawartego przez Anyro ze sprzedawcami detalicznymi zegarków, a polegającego na ustaleniu minimalnych cen ich odsprzedaży. Ponownie, pomimo nieuwzględnienia wniosku *leniency* złożonego przez przedsiębiorcę, Prezes UOKiK potraktował współpracę jako okoliczność łagodzącą. Organ uznał, że „przedstawienie z własnej inicjatywy informacji oraz dowodów w sprawie wykracza bowiem poza zakres obowiązków spoczywających na przedsiębiorcy jako stronie postępowania”²⁰. W tym przypadku Prezes UOKiK stwierdził liczne okoliczności obciążające Anyro, a mianowicie umyślność działania, rolę inicjatora i lidera jego zawarcia, jak również wywieranie presji i środków odwetowych na innych uczestników. Jako okoliczności łagodzące uwzględnione zostały natomiast wskazana współpraca z organem oraz zaprzestanie udziału w porozumieniu. Łączna ocena ww. okoliczności obciążających i łagodzących doprowadziła do podwyższenia kwoty bazowej kary o 35%.

Na tle dotychczasowej praktyki ciekawym przypadkiem jest decyzja Prezesa UOKiK nr RPZ-11/2018 z 12 grudnia 2018 r. W decyzji tej organ stwierdził zawarcie przez Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej Sp. z o.o. (dalej: PKS) oraz RAFBUS porozumienia polegającego na podziale rynku przewozu osób komunikacją autobusową na określonych trasach, odstępując jednocześnie od nałożenia na tego ostatniego przedsiębiorcę kary pieniężnej. Postępowanie to zostało zainicjowane zawiadomieniem RAFBUS dotyczącym rzekomego nadużywania pozycji dominującej przez PKS, jednakże dostarczone przez RAFBUS informacje doprowadziły do wszczęcia postępowania antymonopolowego i stwierdzenia naruszenia prawa ochrony konkurencji także przez tego przedsiębiorcę poprzez udział w antykonkurencyjnym porozumieniu. Z tego względu organ uznał, że „nałożenie kary pieniężnej stanowiłoby (...) nieusprawiedliwioną represję za brak rozeznania co do przepisów prawa. Jednocześnie z uwagi na fakt, iż informacje były dostarczane w przekonaniu, iż przysłużą się do wyjaśnienia zarzutów nadużywania przez PKS pozycji dominującej na rynku, nałożenie kary pieniężnej pozostawałoby w sprzeczności z zasadą pogłębiania zaufania do organów władzy publicznej”²¹. Zatem można uznać, że w decyzji tej Prezes UOKiK zastosował procedurę analogiczną do *leniency*. Darował bowiem przedsiębiorcy karę w zamian

¹⁹ Dec. Prezesa UOKiK z 23.05.2011 r., DOK-4/2011. Pozyskano z: https://decyzje.uokik.gov.pl/bp/dec_prez.nsf, pkt 124.

²⁰ Dec. Prezesa UOKiK z 31.12.2013 r., DOK-6/2013. Pozyskano z: https://decyzje.uokik.gov.pl/bp/dec_prez.nsf, pkt 164.

²¹ Dec. Prezesa UOKiK z 12.12.2018 r., RPZ-11/2018. Pozyskano z: https://www.uokik.gov.pl/aktualnosci.php?news_id=15097, s. 23.

za to, że dostarczył on informacji umożliwiających wszczęcie postępowania antymonopolowego dotyczącego porozumienia, w którym uczestniczył.

IV. Uzasadnienie szerokiego nagradzania współpracy przez organy

Uzasadniając swoje ostatnie szerokie podejście do premiowania współpracy przedsiębiorców podczas postępowania, KE wyjaśniła, że współpraca taka może przyczynić się do: (i) szybszego wydania decyzji stwierdzającej antykonkurencyjną praktykę; (ii) bardziej ukierunkowanego i efektywnego gromadzenia materiału dowodowego oraz (iii) pozwolić na więcej i lepiej sformułowanych środków zaradczych w decyzjach zakazujących antykonkurencyjnych praktyk²².

W przypadku Prezesa UOKiK ww. uzasadnienie co najmniej w części wydaje się już przyświecać szerokiemu ukształtowaniu zakresu dostępnych procedur przewidujących korzyści dla przedsiębiorcy w zamian za współpracę, tj. *leniency* oraz dobrowolnemu poddaniu się karze. Zatem przedstawione w poprzednim rozdziale nagradzanie współpracy jako okoliczności łagodzącej, pomimo niespełnienia przez przedsiębiorcę warunków programu *leniency*, służy jak się wydaje przede wszystkim promowaniu współpracy w ramach tego programu poprzez niejako „przymknięcie oka” na zazwyczaj formalne niedociągnięcia powodujące, że wniosek nie może zostać uwzględniony.

Niewątpliwie, współpraca przedsiębiorców w toku postępowania pozwala organom ochrony konkurencji zaoszczędzić swoje ograniczone zasoby i sprawnie doprowadzić do zakończenia antykonkurencyjnego działania na rynku. W literaturze wskazuje się, że możliwość szybszego zakończenia postępowania jest szczególnie przydatna w sprawach, w których rynki zmieniają się znacznie szybciej niż zostanie zakończone postępowanie przy braku współpracy (Thyri, 2016). Potencjalna oszczędność zasobów organów może również pozwolić na zajęcie się ściganiem innych, nowych naruszeń prawa ochrony konkurencji, zwiększając tym samym poziom ich wykrywalności oraz skuteczność organu w egzekwowaniu przestrzegania reguł konkurencji. To z kolei powinno przynieść pozytywne skutki w postaci zwiększonego ogólnego poziomu odstraszenia przed naruszeniem prawa ochrony konkurencji (Zawłocka-Turno, 2016, s. 1036).

Warto zauważyć, że negocjacyjny model stosowania prawa ochrony konkurencji ma też ewidentne korzyści dla przedsiębiorców. Poza możliwością uniknięcia w całości lub części kary pieniężnej, korzyści jakie się z nim wiążą to: szybsze zakończenie sprawy; możliwość bezpośrednich, niesformalizowanych dyskusji z zespołem urzędników prowadzących sprawę, czy uniknięcie prowadzenia długotrwałego i często uciążliwego procesu sądowego oraz zminimalizowanie kosztów z nim związanych (przy czym w tym zakresie chodzi zarówno o koszty pomocy prawnej, jak i koszty wynikające z zaangażowania pracowników przedsiębiorcy, którzy w tym czasie nie mogą się poświęcić normalnej działalności (Materna, Zawłocka-Turno, 2015 s. 24; Skoczny, 2016, s. 462). Korzyścią taką jest też ochrona wizerunku przedsiębiorcy. Dodatkowo, w przypadku decyzji zobowiązującej istotną korzyścią poza uniknięciem kary pieniężnej, jest brak stwierdzenia naruszenia prawa ochrony konkurencji, co może mieć znaczenie w przypadku dochodzenia roszczeń odszkodowawczych od przedsiębiorcy, którego dotyczy decyzja.

²² Wyjaśnienia KE Antitrust: reduction of fines for cooperation. Pozyskano z: http://ec.europa.eu/competition/antitrust/ara_factsheet_en.pdf.

V. Ocena szerokiego nagradzania współpracy przez organy

Oceniając szerokie podejście organów ochrony konkurencji do współpracy, należy pamiętać jednak o korzyściach dla ochrony konkurencji, jakie wiążą się z decyzjami wydanymi w modelu spornym. Decyzje stwierdzające naruszenie zakazu praktyk ograniczających konkurencję:

- 1) zawierają definitywne „potępienie” badanego zachowania, co przyczynia się do wyjaśnienia zakresu zakazów praktyk ograniczających konkurencję, pozwalając na ich lepsze przestrzeganie w przyszłości;
- 2) adresaci takich decyzji, co do zasady, wnoszą odwołanie do sądu, co pozwala na kontrolę podejścia organu ochrony konkurencji i w ten sposób wyjaśnienie wątpliwości prawnych i rozwój doktryny prawa ochrony konkurencji;
- 3) nakładają kary pieniężne, które przy odpowiednio wysokim poziomie mają efekt odstrasżający od naruszenia reguł konkurencji wobec zarówno ukaranego przedsiębiorcy, jak i innych;
- 4) decyzje takie mogą ułatwiać dochodzenie odszkodowania przez podmioty poszkodowane, prowadząc do zrekompensowania im poniesionej szkody (Wils, 2008; Skoczny 2016, s. 458).

Mając na uwadze powyższe, stosowanie prawa ochrony konkurencji w modelu negocjacyjnym może mieć konsekwencje natury systemowej. W literaturze wskazuje się przede wszystkim na:

- 1) mniejszą pewność prawną dla przedsiębiorców, zwłaszcza w sprawach dotychczas niewyjaśnionych w orzecznictwie;
- 2) utratę możliwości właściwej interpretacji prawa z uwagi na brak odwołań (lub ograniczony ich zakres, np. dotyczący tylko wysokości kary) od decyzji organu ochrony konkurencji do sądu, co może skutkować mniejszym zrozumieniem i respektem wobec zakazu praktyk ograniczających konkurencję;
- 3) brak społecznego potępienia w sytuacji braku kar;
- 4) brak lub mniejszy efekt odstrasżania przed naruszaniem reguł konkurencji, gdy za naruszenie nie jest nakładana kara pieniężna lub kara ta nie jest wystarczająco wysoka;
- 5) mniejszą przejrzystość postępowań oraz zagrożenie dla przestrzegania zasad sprawiedliwości proceduralnej;
- 6) uzyskanie przez organ rozstrzygnięcia w zakresie zobowiązania dalej idącego niż pozwalałaby na to procedura sporna;
- 7) utrudnienie dochodzenia roszczeń odszkodowawczych w przypadku decyzji zobowiązujących (Skoczny, 2016, s. 462 i n.; Wright i Ginsburg, 2016).

Decydując się zatem na szersze stosowanie negocjacyjnego modelu stosowania zakazu praktyk ograniczających konkurencję, organy powinny wyważyć korzyści i straty. Wskazuje się, że negocjacyjne podejście w konkretnym postępowaniu będzie pożądane z perspektywy optymalnego egzekwowania prawa ochrony konkurencji tylko wtedy, gdy korzyści wynikające z szybkiego zakończenia sprawy i oszczędności administracyjnych przeważają wyżej opisane straty dla procesu stosowania prawa (Wils, 2008).

Rozszerzanie zakresu negocjacyjnego modelu stosowania prawa ochrony konkurencji, widoczne w ostatnich decyzjach KE, budzi mieszaną ocenę. Z jednej strony otwartość organu na współpracę może przynieść korzyści zarówno dla egzekwowania reguł konkurencji, jak i dla przedsiębiorców objętych postępowaniem. Z drugiej jednak – wychodzenie przez KE poza ustalone

procedury nagradzania współpracy niejako *ad hoc* powoduje brak transparentności i przewidywalności co do obowiązujących w tym zakresie zasad. Przedsiębiorcy objęci postępowaniem nie mają bowiem jasności na co mogą liczyć, decydując się na współpracę (jakie okoliczności będą decydujące dla uznania przez organ współpracy za przydatną oraz jaką obniżkę kary przedsiębiorca otrzyma). Dodatkowo zwiększa to ryzyko wystąpienia konsekwencji dla procesu stosowania prawa. Systemowe, przemyślane podejście dałoby większą gwarancję ich uniknięcia, m.in. z uwagi na szerszą dyskusję przed jego wprowadzeniem co do zasadności, przesłanek i wysokości możliwej nagrody. Obecnie, inaczej niż w przypadku instytucji *leniency* oraz *settlements*, wysokość tej nagrody nie jest określona. Ponadto, takie podejście może mieć negatywny wpływ na rozwój prawa ochrony konkurencji. W tym kontekście przykładowo szkoda, że sprawy *Asus*, *Denon & Marantz*, *Philips* oraz *Pioneer* nie trafią przed unijny sąd. Przedsiębiorcy skuszeni możliwością uzyskania znacznej obniżki kary zrezygnowali z możliwości przeforsowania przed KE, ale przede wszystkim przed sądem, zmiany nadmiernie rygorystycznego podejścia do porozumień wertykalnych polegających na ustalaniu sztywnych lub minimalnych cen odsprzedaży w kierunku uwzględniającym dorobek nauki ekonomii (Zawłocka-Turno i Turno, 2011, s. 71–87). W ostatnich latach, w znacznej mierze dzięki wyrokowi Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych w sprawie *Leegin*²³, szeroko dyskutowano możliwość bardziej ekonomicznego podejścia do tego typu praktyki również w Europie. Wskazuje się bowiem, że nie można jednoznacznie stwierdzić, że ustalanie cen odsprzedaży jest tak szkodliwe dla konkurencji, by nie było konieczności badania skutków tej praktyki. Również zakończenie sprawy dotyczącej *Guess* w sposób negocjacyjny ograniczyło możliwość prawnej debaty dotyczącej legalności niektórych zakazanych w decyzji praktyk, które nie były do tej pory poddane ocenie organów ochrony konkurencji, takich jak ograniczenie możliwości wykorzystania marki w reklamowaniu online.

Z kolei podejście Prezesa UOKiK, szeroko nagradzające współpracę poza ramami programu *leniency*, jest krytykowane przede wszystkim z uwagi na negatywny wpływ na poziom odstraszania przed naruszeniem prawa ochrony konkurencji (Turno, 2013). Niepożądane konsekwencje dla systemu stosowania prawa zwiększa jeszcze fakt i tak szerokiego zakresu procedur przewidujących negocjacyjny model stosowania prawa ochrony konkurencji w krajowym porządku prawnym, czyli *leniency* oraz *settlements*.

VI. Podsumowanie

Szerokie stosowanie przez organy konkurencji istniejących procedur przewidujących nagradzanie współpracy przedsiębiorców, tj. *leniency*, *settlements*, oraz decyzji zobowiązujących budzi kontrowersje z uwagi na potencjalne konsekwencje dla systemu stosowania prawa ochrony konkurencji (Skoczny, 2016, s. 468 i n.). Mając to na uwadze, obserwowane oportunistyczne podejście organów do negocjacyjnego modelu stosowania prawa ochrony konkurencji i nagradzanie współpracy w okolicznościach niemieszczących się we wskazanych powyżej ramach wzbudza tym większe obawy dotyczące pojawienia się takich konsekwencji w dłuższej perspektywie czasu. Konieczna zatem wydaje się szersza refleksja i dyskusja dotycząca tego zagadnienia. Ważne jest wyczulenie organów ochrony konkurencji na możliwe zagrożenia, jakie mogą wynikać ze zbyt

²³ *Leegin Creative Leather Prods v. PSKS, Inc*, 551 U.S. 877 (2007).

szerokiego stosowania negocjacyjnego modelu stosowania prawa ochrony konkurencji. Organy te, decydując się na premiowanie współpracy ze strony przedsiębiorców, nie powinny kierować się jedynie chęcią szybkiego zamknięcia sprawy bez każdorazowego wyważenia korzyści i zagrożeń, jakie mogą się z takim negocjacyjnym zakończeniem danej sprawy wiązać. Zarysowany trend szerokiego nagradzania współpracy wydaje się szerszy i dotyczy także innych niż KE i Prezes UOKiK organów, co czyni konieczność szerszej refleksji tym bardziej pilną. Jako przykład można wskazać najnowszą decyzję niemieckiego organu ochrony konkurencji – *Bundeskartellamt* z 29.01.2019 r. Decyzja ta dotyczy ustalenia przez ZEG – hurtowego sprzedawcę – ze sprzedawcami detalicznymi minimalnej ceny odsprzedaży rowerów. W postępowaniu tym *Bundeskartellamt* obniżył karę pieniężną w zamian za współpracę przedsiębiorcy w ujawnieniu porozumienia i osiągnięciu ugody. Należy przy tym zauważyć, że procedura *settlements* w prawie niemieckim – podobnie jak i przed KE – zarezerwowana jest dla karteli, a zatem we wskazanej sprawie *Bundeskartellamt* również wyszedł poza ustalone ramy prawne nagradzania współpracy.

Bibliografia

- Materna, G. i Zawłocka-Turno, A. (2015). Materialne i procesowe zmiany w zakresie praktyk ograniczających konkurencję i naruszających zbiorowe interesy konsumentów, *iKAR*, 2(4), 24.
- Skoczny, T. (2016). Negocjacyjne stosowanie prawa ochrony konkurencji – rzeczywistość, istota, problemy. W: T. Skoczny (red.), *Prawo konkurencji 25 lat* (s. 443–474). Warszawa: Wolters Kluwer.
- Turno, B. (2013). *Leniency. Program łagodzenia kar pieniężnych w polskim prawie ochrony konkurencji*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Thyri, P. (2016). *The ARA “consent decree” – a new enforcement tool for abuse cases ante portas?* Pozyskano z: <https://chillingcompetition.com/2016/10/18/the-ara-consent-decree-a-new-enforcement-tool-for-abuse-cases-ante-portas/>.
- Wils, W. (2008). The Use of Settlements in Public Antitrust Enforcement: Objectives and Principles. *World Competition*, 31(3).
- Wright, J.D. i Ginsburg, D.H. (2016). *The cost and benefits of antitrust consents*. DAF/COMP/WD(2016)81, 26 October. Pozyskano z: [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/WD\(2016\)81/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/WD(2016)81/en/pdf).
- Zawłocka-Turno, A. (2016). Komentarz do art. 89a. W: A. Stawicki, E. Stawicki (red.), *Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów. Komentarz* (wyd. 2). Warszawa: Wolters Kluwer.
- Zawłocka-Turno, A. i Turno, B. (2011). Ustalanie sztywnych lub minimalnych cen odsprzedaży jako porozumienie ograniczające konkurencję z uwagi na cel (przedmiot) w prawie unijnym. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 4.